

Nejde zde jen o úplnost jedné bibliografie, ale i obecnější problém úzkého způsobu tázání. Pokud nezměníme náhled, pokud bude problematika recepce látek nahlížena jen z literárněvědného hlediska a nezapojíme i filologické, jazykovědné či uměleckohistorické přístupy, těžko se v poznání například tristanovské látky v českých zemích dostaneme dál za Bamborschkeho.

MATOUŠ TUREK

Václav ŽŮREK, *Karel IV. Portrét středověkého vládce*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2018 (= Česká historie 36)

265 s., ISBN 978-80-7422-497-3

Našemu velkému, v poslední době tak uctívanému panovníkovi jako by náležely jen knihy monumentálního rozsahu. V mnoha stranách plných odboček a detailního líčení přitom sama osobnost často ustupuje do pozadí se zamlženými rysy. Modelovat postavu může být snadnější na menším prostoru, zvláště když autorovi v první řadě jde o portrét středověkého vládce. Přesto v úvodu neskrývá ani ambici vyložit počínání Karla IV. v kontextu doby, aby kroky jeho vlády vystoupily v odlišném světle. Míni tím po vzoru Marca Blocha porozumění činům zvoleného historického aktéra v dobovém kontextu. To vše zní sympaticky, zvláště když Václav Žůrek v úvodu dále naznačuje snahu kriticky ověřit soudobou tendenci „prezentovat tohoto vladaře z rodu Lucemburků jednoznačně pozitivně a v podstatě neproblematicky“.

Ucelenou představu o Karlově životě a panování má čtenáři podat prvních šest chronologicky koncipovaných kapitol, zatímco druhá polovina knihy nabízí bližší pohled na Karlův panovnický styl a pojetí výkonu moci. Hned první dvě kapitoly o rodovém původu a mládí příštího císaře dokládají autorovu snahu o vylíčení Karlova života na širokém pozadí říšských i evropských dějin. Nic tomuto úsilí nezůstává dlužen ani ve třetí kapitole, v níž navíc poodhrnul závoj Karlovy vlastní prezentace. V letech 1348 a 1349, kdy musel prosadit svůj nárok na říšský trůn, měly jeho bezskrupulózní a cynické prostředky daleko k ideálu panovníka z boží milosti. Patřily k nim zrady nejbližších spojenců, machiavelistický přístup k říšské politice v případě tzv. Lžiwaldemara a pragmatické využití pogromů k vlastnímu obohacení. Tu jen opakuji formulace autora, který však o kus dále přiznává, že ve vyhrocené situaci protižidovských pogromů nebylo v Karlových silách proti nim účinně zasáhnout. Ve výkladu, jenž je věcný a čtivý, nechybějí ani vhodně začleněné detaily, jak je tomu například s básní Heinricha von Mügeln, která se pokusila vysvětlit morovou epidemií nepříznivým postavením planet.

Festschrift für Volker Honemann zum 60. Geburtstag, edd. Nine Miedema – Rudolf Suntrup, Frankfurt am Main – Berlin 2003, s. 113–123.

Těžištěm čtvrté kapitoly je vylíčení Karlovy cesty za římskou korunou. Po překonání neshod s jeho dosavadním ochráncem na Petrově stolci zabrzdil Karla těžký úraz, který zanechal stopy i na jeho zevnějšku. Ty se však neprojevíly na oficiálních portrétech. Tak jako se ideová sebeprezentace Karla IV. rozcházela s jeho reálnou politikou, i skutečná Lucemburkova podoba se lišila od nadčasového vyobrazení ideálního a moudrého panovníka, jehož vousatý obraz měl podle autora připomínat Karla Velikého. Císařská korunovace znamenala výrazný přelom v Karlově dalším panování, a to především ve formální rovině. Tímto zjištěním autor započal pátou kapitolu, věnovanou létům 1355–1368 a dvěma Lucemburkovým státoprávními iniciativám. Zatímco s prvním českým zákoníkem známým pod názvem *Maiestas Carolina* Karel IV. v Čechách neuspěl, oficiální přijetí Zlaté buly jako základního dokumentu říšské legislativy bylo jeho nesporným úspěchem. Ceremoniální stránka slavnostních aktů, kterým se autor speciálně věnuje, ani zde nepřišla zkrátka. Závěrečnou kapitolu první části opět vyznačuje stručné shrnutí událostí, jež v Karlově biografii nemohou chybět, a rozvedení dvou až tří čtenářsky vděčných epizod, zde jmenovitě Karlovy poslední jízdy do Paříže a pohřebního ceremoniálu.

V úvodu druhé části knihy, jež v šesti kapitolách dokresluje portrét Karla IV. jako schopného, moudrého, zbožného a na svůj dějinný obraz pamatujícího krále, autor varuje před důvěrou v soudobé prameny, které přes svoji značnou bohatost nejsou ničím jiným než umně stylizovanou rekonstrukcí vzniklou v prostředí blízkém samotnému panovníkovi. Přesto má podle Václava Žúrka smysl zkoumat, v jakých kategoriích a jakými prostředky je císař v pramenech prezentován. V těchto partiích je ke Karlovi méně kritický než v chronologické části, neboť více než o etickou stránku Karlovy reálné politiky mu jde o formy politické komunikace. Postupně se zabývá Karlovými sňatkovými aliancemi, vyzdvihuje jeho mírotvorné úsilí i schopnost improvizace a zamýšlí se nad jeho ekonomickou politikou, která se na jedné straně vyznačovala prázdnou královskou pokladnou a na straně druhé relativním blahobytem českých zemí, pokud lze o něm v tomto krizovém období, jak dodávám, vůbec mluvit. Zcela nesporně si Karel svými zakladatelskými počiny, jež dodnes zůstávají všem na očích, získal uznání jako mecenáš umění i vzdělanosti. Karel IV. jako by sám na všechno stačil, filosofovy, teologovy i jiné učence jako by vůbec nepotřeboval. To stojí za zamyšlení, podobně jako administrativní organizace jeho pojiždné správy i kanceláře.

V osmé kapitole o rituálech a ceremoniích se ocitáme v autorově badatelské doméně. Na rozsahu to není znát, výklad je uměřený a natolik poutavý, že místy by se chtěl čtenář naopak dozvědět více. Václav Žůrek zde znovu nabízí pozdní dataci Karlova korunovačního řádu až do šedesátých let, a to po některými současníky vysmívané korunovaci dvouletého dědice trůnu v roce 1363. To je vskutku závažný argument, neboť jinak by vlastní obřad byl parodií slavnostního aktu podle litery Karlem předeepsaného řádu. Není mi jasné, jak mohla být Václavova korunovace v duchu soudobého pojetí králova „dvojího těla“ považována za právoplatnou, neboť Kantorowiczem postulovaná teorie se vztahovala k tělu zemřelého panovníka. Bylo by dobré rovněž uvažovat o tom, jaké státoprávní důsledky mohlo Karlem

zavedené dvojkráloví mít. Maně člověka ve spojitosti s další kapitolou napadá, že Karel si mohl dovolit nepočínat si vždy „moudře“.

Devátou kapitolu o „moudrém králi“ vtipně předznamenává komparace dvou panovnických ideálů z pera dvorských básníků. Zatímco Francouz Guillaume de Machaut vymodeloval krále Jana Lucemburského jako vzorného rytíře, Němec Heinrich von Mügeln představil Janova syna Karla jako mudrce na trůně. Podle autora byl ideál moudrého krále na pražském dvoře nově předefinován, aby lépe vyhovoval jeho panovnickému stylu. Sám Karel se o svůj obraz přičinil natolik přesvědčivě, že tuto představu přebírali a dále šířili i cizí autoři a pozorovatelé. Karel IV. ostatně, jak můžeme bez zábran přiznat spolu s autorem, ideálnímu obrazu moudrého panovníka, mecenáše a obratného diplomata, který dával před mečem přednost mírovému řešení, do značné míry dostál.

Císařově zbožnosti bylo v posledních desetiletích věnováno tolik pojednání, že desátá kapitola sotva mohla na několika málo stránkách přinést nová zjištění. Přesto i v ní nalezneme nové či zajímavé postřehy, například o kontrapozici sv. Václava a sv. Karla Velikého jako společných ochránců panovníka v jeho dvojroli krále českého a císaře římského. Snad zde jen mohlo být připomenuto, že Karel tím „odcizil“ sv. Václava zemské stavovské obci. Poučná je i závěrečná pasáž kapitoly o dynamice v budování a propagaci obrazu „zbožného krále“. K zamyšlení naopak nutí, zda Machilkovo rozlišení Karlovy soukromé a státní zbožnosti, jež Václav Žurek odmítá, nemá jisté oprávnění, zvláště pokud jde o karlštejskou privátní kapli nebo o jeho poutě za uzdravením při poslední cestě do Francie.

Podobně jako ochranu šůry měli Karlovi zajistit hned dva jeho patroni, legitimizaci jeho dvojí koruny měla zaručit usměrněná instrumentalizace jak české, tak i říšské minulosti, a to nejen v dílech dvorních kronikářů, v promluvách kazatelů či ve spisech samotného císaře, ale i v dílech výtvarné povahy, jmenovitě ve výzdobě slavnostního sálu na hradě Karlštejně. Tu sice známe jen z kopií 16. století, je však plně oprávněné ji do výkladu jako autentický doklad začlenit. Z poznatků jedenácté kapitoly mne mimo jiné zaujalo nahlédnutí do dílny kronikáře Přibíka Pulkavy, jemuž Karel IV. zpřístupnil listiny korunního archivu a na něhož v dokumentech pamatoval i při jiných příležitostech.

Poslední kapitola o druhém životě Otce vlasti rovněž přesahuje pouhé shrnutí odjinud známých údajů. Autor tu místy výrazně vstupuje do výkladu svými postoji, což je patrné například při posuzování sporů o národní identitu Karla IV. Podle Václava Žurka se Karel necítil být ani Čechem, ani Němcem, neboť se identifikoval se svým rodem a s křesťanskou ekumenou. Zdůrazňování slovanského, přemyslovského nebo karlovského původu mělo jen symbolickou roli, stejně tak jako připomínání jeho výjimečných jazykových schopností. Někomu to může připadat upřílišněné, v zásadě to však podle mého soudu odpovídá možné skutečnosti. Dobovým kontextem se vyznačovaly i spory o Karlův údajný český patriotismus, které byly po vydání monografie Jiřího Spěváčka vystřídány diskusemi o panovnickově bohemo-centrismu. Václav Žurek se nestaví nad své předchůdce, většinou se snaží o vysvětlení i těch dobových názorů, jež lze s jistou oprávněností považovat za překonané. V případě soudobého bádání míní, že názor historiků je „převrstven uměnovědným

důrazem na velkolepou reprezentaci a dominantní úspěšnost Karlovy vlády“. Veřejné vystavování korunovačních klenotů, „imitující středověké ukazování ostatků“, je spolu s nadnesenou oslavou panovníka připomínající středověké apologety bezděčnou repeticí Karlem zamýšlené i podporované sebereprezentace. Slibované kritické postřehy tak zazněly i v druhé části monografie. Tu lze doporučit nejen jako čtivý portrét velkého císaře, ale i jako vítané zamyšlení nad Karlovým státnickým dílem a jeho historickým hodnocením.

FRANTIŠEK ŠMAHEL

Ondřej SCHMIDT, *Jan z Moravy. Zapomenutý Lucemburk na aquilejském stolci*, Vyšehrad, Praha 2016 (= Velké postavy českých dějin 23)

280 s., ISBN 978-80-7429-741-0

Autor recenzované knihy náleží k nejmladší generaci medievistů. Historii absolvoval na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně a svůj zájem o pozdně středověké dějiny Itálie prohloubil studiem na univerzitě v Pise. Získal zde nejen nové zkušenosti, ale i přístup k u nás těžko dostupné literatuře a otevřel si cestu k bádání v příslušných archivech. Kniha, jež vychází z autorovy magisterské práce (2015), zaslouží pozornost hned z několika hledisek. Není jen zajímavou biografií málo známého Lucemburka, ale přináší též vhled do dění v severní Itálii v poslední čtvrtině 14. století a rozšiřuje představy o politickém obzoru vnuků krále Jana. Kniha je určena širšímu okruhu zájemců o historii, jak to odpovídá zaměření ediční řady Velké postavy českých dějin nakladatelství Vyšehrad, neztrácí však nic na vysoké odbornosti. Její cenu zvyšuje obdivuhodný rozsah zkoumaných pramenů, zvláště italské provenience, i způsob jejich využití a interpretace. Velkou devízou textu je také autorovo badatelské nadšení a okouzlení možnostmi bádání v italských archivech a knihovnách.

Zvolené téma autor rozvíjí ve třech hlavních liniích, které se vzájemně prolínají a doplňují. První z nich představuje identifikace ústředního hrdiny a jeho osudů v Čechách, dále jde o vyličení jeho působení v úřadu aquilejského patriarchy a o přiblížení neklidných poměrů v severní Itálii s ohledem na lucemburské angažmá. Výchozí autorovou tezí je zpochybnění v historiografické literatuře tradovaných osudů dvou „Janů“, synů moravského markraběte Jana Jindřicha. Jde o jeho levobočka, narozeného kolem roku 1346, a o jeho legitimního potomka, který přišel na svět zhruba o deset let později jako druhorozený syn z druhého manželství markraběte a bývá označován přízviskem Soběslav.¹ Problém nastává ve sledování jejich života

1) Lenka NEMRAVOVÁ, *Moravský markrabě Jan Jindřich a jeho manželka Markéta Opavská*, bakalářská práce obhájená na Ústavu českých dějin FF UK, Praha 2012, s. 38, na základě brněnských účtů předpokládá, že se Jan Soběslav narodil mezi únorem a dubnem roku 1357.